

**K niektorým termínom z oblasti
všeobecnej psychológie:
porovnanie slovenčiny a španielčiny**

KATARÍNA BEŇOVÁ

(Bratislava)

**ON SOME TERMS FROM THE FIELD OF GENERAL
PSYCHOLOGY: COMPARISON OF SLOVAK AND SPANISH**

The aim of this article is to examine the selected terms from the field of general psychology in Slovak and Spanish. We base our research on the study titled *Towards a rigorous delimitation of Czech terminology in general psychology* by Ondřej Bezdíček where the author studies the differences in meaning, reference and usage of the general psychology terms and considers that clarity of general psychology terminology is needed. Based on the same theory as the above mentioned study, we aim to examine the selected general psychology terms, find their Slovak and Spanish equivalents if possible, and also analyze their usage and clarity in both languages. At the end of the article, we summarize the observed differences in Slovak and Spanish terminology.

KEYWORDS: general psychology, clarity of terminology, equivalent, meaning

KLÚČOVÉ SLOVÁ: všeobecná psychológia, presnosť terminológie, ekvivalent, význam

ÚVOD

V odborných textoch je obzvlášť dôležitá presnosť vyjadrovania, ktorá pomáha predchádzať nejasnostiam vo význame. Nástrojom presného vyjadrovania je presná terminológia. V mnohých prípadoch sa však stretávame s javom, že sa termíny nepoužívajú presne alebo sa zamieňajú. Inokedy zasa jazyk nedisponuje presným termínom na pomenovanie daného konceptu.

Na rovnaký problém poukazuje aj český vedec Ondřej Bezdíček z Katedry psychológie Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe. Na poli českej psychológie mu patrí pomerne významné postavenie. Vo svojom výskume sa zameriava na všeobecnú psychológiu, neuropsychológiu či fyziologickú psychológiu a zároveň vedie tím neuropsychológov na *Neurologickej klinike 1. LF UK*¹ a *VFN*² v Prahe. Ako sme už naznačili, k oblastiam jeho záujmu patrí aj všeobecná psychológia. Vo svojej štúdii s názvom *Za rigorózní terminologizaci českého obecněpsychologického pojmosloví* autor otvoril tému nejasnosti terminológie z uvedenej oblasti psychológie, resp. jej nepresného používania v češtine. Keďže okrem spomínanej štúdie nevidujeme podobné príspevky o psychologickkej terminológii (v češtine ani slovenčine), rozhodli sme sa autorov výskum rozšíriť aj o ďalšie jazyky, keďže jasnosť terminológie je jedna z jej kľúčových vlastností. V tomto článku sa preto zameriame na porovnanie slovenskej a španielskej terminológie z oblasti všeobecnej psychológie, pričom budeme vychádzať práve zo štúdie Ondřeja Bezdíčka, ktorej základné teoretické východiská priblížime v nasledujúcich riadkoch.

Autor vo svojej štúdii rozlišuje dve úrovne všeobecnopsychologickej terminológie: dispozičnú a aktuálnu. Dispozičnú úroveň definuje ako rovinu hypotetických *psychických funkcií* (schopností), ktoré sú „stále pripravené“ reagovať na podnety (sú dispozičné). Tieto psychické funkcie sú jednotné, stále a pre daného človeka po celý život identické (napr. *predstavivosť*). Na aktuálnu úroveň zaraďuje práve prebiehajúce psychické elementy v zmysle aktuálneho prežívania. Menia sa v čase a priestore. Na aktuálnej úrovni vyčleňuje *psychické obsahy*, ktoré sú najaktuálnejšie, lebo ľudia sú často schopní

¹ 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

² Všeobecná fakultní nemocnice v Praze.

si ich uvedomiť (napr. *predstava*) a psychické procesy, ktoré vedú k vzniku psychických obsahov, sú pre človeka len ťažko uvedomiteľné (napr. *predstavovanie*) (BEZDÍČEK, 2018: 410).

Ondřej Bezdíček teda rozlišuje tri pojmy: 1. *psychická funkcia* (*schopnosť*), 2. *psychický proces*, 3. *psychický obsah*, pričom tieto pojmy navrhuje aj terminologicky rozlíšiť. Podľa autorovej koncepcie termíny s koncovkou *-ost* ako *vnímavosť*, *prédstavivosť* označujú psychickú funkciu, termíny v tvare slovesného podstatného mena ako *vnímání*, *prédstavování* označujú psychický proces a termíny *vjem*, *prédstava* pomenúvajú psychický obsah. Spomínané terminologické rozlíšenie autor zhrnul aj do tabuľky, ktorej zjednodušenú verziu uvádzame na nasledujúcej strane (BEZDÍČEK, 2018: 411). Neuvádzame celú tabuľku, ale vybrali sme z nej iba tie riadky, z ktorých sa aspoň jeden termín nachádzal aj v našich východiskových slovenských materiáloch. S vybranými českými termínmi budeme ďalej pracovať:

Tabuľka č. 1

Dispoziční úroveň	Aktuální úroveň	
Psychická funkce	Psychický proces	Psychický obsah
schopnost čítí (čivost)	čítí	počíték
schopnost vnímání (vnímavost)	vnímání	vjem
schopnost předstávání (prédstavivosť)	prédstavování	prédstava
schopnost myslet (myslivost* ³)	myšlení	myšlenka
schopnost řeči (řečovost*)	mluvení, rozumění, čtení, psaní	slovo, věta
schopnost motivace a volních aktů (motivovanost/volnost*)	chování/činění	motiv
schopnost cítění (cítivost/emocionálnosť*)	cítění	emoce

Autor ďalej poukazuje na to, že niekedy sú aj v učebniciach dané termíny použité nejednotne, a upozorňuje na problém homonymie: „Dále jsou použity termíny nejednotně, např. „jazyk a myšlení“ je kombinace dispozičního (jazyk) a procesuálního termínu

³ Termíny označené * sú návrhom autora Ondřeja Bezdíčka, ktorý ich analogicky odvodzuje od termínu *vnímavosť*.

(myšlení), i když samozřejmě nejspíše měla autorka na mysli „myšlení“ ve smyslu dispozičním, ve smyslu „schopnost myslet“. To je nebezpečné pro pořádek v myšlení, protože existuje distinkce představování a představivost, ale distinkce myšlení a myšlení (schopnost myslet) jsou homonymní, ale sémanticky odlišné...“ (BEZDÍČEK, 2018: 412).

Bezdíček dodáva (2018: 412), že podobná homonymia v rôznych kontextoch či vedeckých výkladoch môže spôsobiť, že nemusí byť zrejma dištinkcia termínov, teda napríklad, či máme na mysli myslenie ako aktuálny psychický proces alebo psychickú funkciu. Všima si, že spomínanú dištinkciu termínov často nereflektujú ani odborníci z praxe či prekladatelia.

Ako sme už naznačili vyššie, cieľom tohto článku je na základe predstavenej teórie preskúmať situáciu v slovenčine a španielčine. Znamená to zistiť, do akej miery sa v oboch jazykoch uplatňuje podobné delenie terminológie, ako navrhuje autor (teda či máme v slovenčine a španielčine separátne termíny na psychickú funkciu, psychický proces, psychický obsah⁴). Inak povedané, budeme si všímať, ktorým termínom z *Tabuľky č. 1* vieme priradiť slovenský a španielsky ekvivalent, ako aj použitie daných termínov v kontexte. Ďalším cieľom je zhrnúť rozdiely medzi slovenčinou a španielčinou a súčasne upozorniť na problematické termíny.

1. METODOLÓGIA

Prvým krokom vo výskume bola selekcia termínov zo štúdie, ktorých použitie budeme skúmať v slovenčine a španielčine. Ide o termíny z *Tabuľky č. 1* v úvode. V rámci druhého kroku sme k vybraným českým termínom priradili slovenské ekvivalenty. Keďže ide o terminológiu zo všeobecnej psychológie a autor východiskovej štúdie pracuje s učebnicami z danej oblasti, zvolili sme rovnaký postup a slovenské ekvivalenty sme čerpali z nasledujúcich učebníc

⁴ V ďalších častiach článku zodpovedá výrazu psychická funkcia skratka *p. funkcia*, psychickému procesu skratka *p. proces* a psychickému obsahu skratka *p. obsah*.

všeobecnej psychológie: DANIEL, Jozef et al. (2003): *Prehľad všeobecnej psychológie*, VAŠAŠOVÁ, Zlata & SALBOT, Vladimír (2010): *Kapitoly zo všeobecnej psychológie*, KUBÁNI, Viliam (2010): *Všeobecná psychológia* a BOROŠ, Július (2002): *Úvod do psychológie*. Tretím krokom bolo nájdanie španielskych ekvivalentov. Ako zdrojové texty sme rovnako použili dostupné učebnice všeobecnej psychológie v španielskom jazyku: PEÑA T., Gustavo & CAÑOTO, Yolanda R. (2018): *Introducción a la Psicología General* a ALVARADO RÍOS, Teresa et al. (2012): *Introducción a la Psicología*. Ďalší pomocný materiál predstavovala kniha COLLIN, Catherine et al. (2021): *El libro de la psicología* a texty z portálu *Psicología y Mente* napísané odborníkmi z oblasti psychológie. Nájdene termíny sme doplnili do tabuľky k českým termínom (Tabuľka č. 2). Následne sme zhodnotili situáciu v slovenčine a španielčine, pričom sme terminológiu v oboch jazykoch navzájom porovnali a upozornili na problematické termíny. Naše tvrdenia sme sa snažili demonštrovať na mnohých príkladoch, ktoré sme vybrali najmä z vyššie spomínanej španielskej literatúry (s cieľom získať autentické príklady použitia termínov v španielčine), prípadne sme si pomohli slovníkmi *Glosbe* či *Lingea*. Slovník *Glosbe* sme si vybrali z dôvodu, že obsahuje úradné preklady Európskej únie a danú slovnú zásobu ukazuje použitú v širšom kontexte. V slovníku *Lingea* sme zasa našli vhodné príklady kolokácií, v ktorých sa bežne vyskytuje nami skúmaná terminológia. Za príkladmi sme uviedli slovenský preklad, resp. porovnanie so slovenčinou. Nevyjadrovali sme sa ku každému pojmu z tabuľky, ale najmä k termínom, ktoré sú problematické alebo zaujímavé z lingvistického hľadiska. V závere článku sme zhrnuli rozdiely medzi slovenčinou a španielčinou.

2. VÝSKUM

Slovenské a španielske ekvivalenty k českým termínom sme zhrnuli do nasledujúcej tabuľky. Ide o úvodnú *Tabuľku č. 1* rozšírenú o slovenské a španielske termíny:

Tabuľka č. 2⁵

	Dispozičná úroveň	Aktuálna úroveň	
	Psychická funkcia	Psychický proces	Psychický obsah
1.	CZ: schopnosť čítiť (čivosť) SK: <i>schopnosť pociťovať</i> [■] (citlivosť) ES: — (sensibilidad)	CZ: čítiť SK: pociťovanie ES: sensación	CZ: počítok SK: pocit ES: sensación
2.	CZ: schopnosť vnímaní (vnímavosť) SK: — (<i>vnímavosť</i>) ^{■6} ES: — (perceptibilidad) [■]	CZ: vnímaní SK: vnímanie ES: percepción	CZ: vjem SK: vnem ES: percepción
3.	CZ: schopnosť predstavovania (predstavivosť) SK: — (predstavivosť) ES: — (imaginación)	CZ: predstavovania SK: <i>predstavovanie (si)</i> [■] ES: —	CZ: predstava SK: predstava ES: imagen, idea
4.	CZ: schopnosť myslieť (myslivosť*) SK: — ES: —	CZ: myšlení SK: myslenie ES: pensamiento	CZ: myšlienka SK: myšlienka ES: pensamiento, idea
5.	CZ: schopnosť reči (rečovosť*) SK: — ES: —	CZ: mluvení, rozumění, čtení, psaní SK: reč, porozumenie, čítanie, písanie ES: lenguaje, comprensión, lectura, escritura	CZ: slovo, veta SK: slovo, veta ES: palabra, oración
6.	CZ: schopnosť motivácie a voľných aktív (motivovanosť/volnosť*) SK: — (<i>motivovanosť/volnosť</i>) [■] ES: — (<i>motivación/libertad</i>) [■]	CZ: chování/činění SK: správanie/konanie ES: comportamiento/conducta	CZ: motiv SK: motív ES: motivo
7.	CZ: schopnosť cítení (cítivosť/emocionálnosť*) SK: — (<i>cítivosť/emocionálnosť/emocionalita</i>) [■] ES: — (<i>sentimentalidad/emocionalidad</i>) [■]	CZ: cítění SK: <i>cítenie</i> [■] ES: <i>sentimiento</i> [■]	CZ: emoce (cit) SK: emócia (cit) ES: emoción (sentimiento)

⁵ Skratka CZ uvádza český termín, SK slovenský a skratka ES španielsky termín.⁶ Slovenské a španielske slová, ktoré sme vyznačili kurzívou so symbolom [■] síce v slovenčine a španielčine existujú, no buď sa v kontexte, v ktorom ich autor navrhuje používať, nepoužívajú vôbec, alebo sú len veľmi málo frekventované.

3. KOMENTÁRE K TABUĽKE

Na základe štúdia vybraných materiálov sme zistili, že slovenské a španielske učebnice/texty, ktorých názvy uvádzame v metodológii, sa v istých aspektoch zhodujú s českými textami analyzovanými v štúdiu z úvodu článku. Znamená to, že vo väčšine prípadov nepoužívajú rozdielny termín na rozlíšenie p. funkcie od p. procesu (porovnaj 1. a 2. stĺpec *Tabuľky č. 2*). Na vyjadrenie p. funkcie (schopnosti) nie je ani v slovenčine, ani v španielčine rozšírené používať konštrukciu *schopnosť + podst. meno/infinitív* (napr. *schopnosť pociťovania/capacidad de sensación, schopnosť myslieť/capacidad de pensar* atď.), tak ako to navrhuje autor, čo v prvom stĺpci tabuľky naznačujeme znakom —. Navyše, v mnohých prípadoch ani neexistuje termín, ktorý by pomenúval danú p. funkciu.

Naopak, najmä v slovenčine je rozšírené používať osobitný termín na vyjadrenie p. procesu a p. obsahu, no v španielčine sa na ich vyjadrenie často používa rovnaké slovo napr. *pociťovanie* (*sensación*) vs. *pocit* (*sensación*, porovnaj 2. a 3. stĺpec).

V nasledujúcej časti si bližšie rozoberieme jednotlivé riadky *Tabuľky č. 2*. Pozrieme sa na konkrétne termíny, na príkladoch si ukážeme ich použitie a preberieme aj vybrané úskalia, ktoré so sebou môžu prinášať.

3.1 Pociťovanie (*sensación*) vs. vnímanie (*percepción*)

Všimnime si 1. a 2. riadok tabuľky (2. stĺpec), ktoré obsahujú termíny *pociťovanie* a *vnímanie*:

	Psychická funkcia	Psychický proces	Psychický obsah
1.	CZ: schopnosť čítí (čivost) SK: <i>schopnosť pociťovať</i> ⁷ (citlivosť) ES: — (sensibilidad)	CZ: čítí SK: pociťovanie ES: sensación	CZ: počítok SK: pocit ES: sensación
2.	CZ: schopnosť vnímaní (vnímovosť) SK: — (<i>vnímovosť</i>) ⁸ ES: — (perceptibilidad) ⁸	CZ: vnímaní SK: vnímanie ES: percepción	CZ: vjem SK: vnem ES: percepción

⁷ Výraz *schopnosť pociťovať* sme našli v analyzovaných slovenských textoch len raz v nasledujúcej publikácii: BOROŠ, Július (2002): *Úvod do psychológie*.

⁸ Čo sa týka vyjadrenia p. funkcie vnímania, slovenská ani španielska literatúra pre ňu nepoužíva samostatný termín. Nerozlišuje sa teda *vnímovosť* (*perceptibilidad* =

Termíny *sensación* (pocit'ovanie/pocit) vs. *percepción* (vnímanie/vnem) nie sú synonymá, hoci sa v bežnej reči často zamieňajú, či už v slovenčine alebo španielčine. Poďme si ich teda stručne charakterizovať pre lepšie pochopenie rozdielov medzi nimi:

Pocit'ovanie je poznávací proces, ktorého podstatou je získavanie informácií o vonkajšom svete pomocou zmyslových orgánov (tzv. analyzátorov), ktoré reagujú na podnety z prostredia cez receptory (periférne zakončenia nervov). Ide o prejav citlivosti a prvotnú formu spojenia organizmu so svetom. Výsledkom pocit'ovania je pocit. Existuje napríklad zrakové, sluchové, čuchové pocit'ovanie, pocit'ovanie pohybu atď. Pocitom je pri zrakovom pocit'ovaní farba, pri sluchovom tón či hluk, pri čuchovom pach a podobne (KUBÁNI, 2010: 39 – 45).

Vnímanie chápeme ako vyššiu formu spojenia organizmu s prostredím než pocit'ovanie. Ide o prijímanie podnetov rozličnými receptormi (zmyslami) súčasne a zároveň o ich spracovávanie. Výsledkom vnímania je vnem. Ten vzniká spojením viacerých pocitov. Napríklad pri jedle nevnímame len jeho farbu, ale aj chuť, vôňu či tvar, teda spojenie viacerých pocitov, ktoré tvoria vnem. Je ovplyvnené minulými skúsenosťami, súčasnými vedomosťami, ale aj vrodenými procesmi. Existuje napríklad vnímanie tvaru, priestoru, pohybu či času (KUBÁNI, 2010: 46 – 50).

Zatiaľ čo slovenčina používa rozdielne lexikálne jednotky na vyjadrenie p. procesu a jeho výsledku (p. obsahu): *pocit'ovanie* vs. *pocit*, *vnímanie* vs. *vnem*, v španielčine nemáme lexikálne rozlíšenie týchto pojmov. To znamená, že na pocit'ovanie a pocit používa rovnaký termín *sensación* a na vnímanie a vnem zasa pojem *percepción*. Pozrime sa na príklady. Zatiaľ čo v príklade A *sensación* znamená pocit'ovanie (p. proces), v príklade B znamená pocit (p. obsah) a v príklade C hovoríme o *citlivosti* (*sensibilidad*) ako o p. funkcii.

p. funkcia) vs. *vnímanie* (*percepción* = p. proces), používa sa len *vnímanie/percepción*, hoci v slovenčine existuje slovo *vnímavosť* a v španielčine zasa slovo *perceptibilidad*, ktoré by podľa medicínskeho slovníka Navarrskej univerzity spĺňalo definíciu vhodného ekvivalentu (*DICCIONARIO MÉDICO*).

- A. *Feldman (2002) define **sensación** como el proceso por medio del cual los órganos de los sentidos de una persona responden ante estímulos del medio ambiente...* (PEÑA T. & CAÑOTO, 2018: 1596).

Feldman (2002) definuje **pocit'ovanie** ako proces, prostredníctvom ktorého ľudské zmyslové orgány reagujú na podnety z okolitého prostredia.

- B. *Los sentidos interoceptivos nos permiten tener contacto con el interior de nuestro organismo e identificar **sensaciones** como el hambre, sueño, dolor, etc.* (ALVARADO RÍOS ET AL., 2012: 130).

Vďaka interoceptívnym zmyslom dokážeme udržať kontakt s vnútorným prostredím nášho organizmu a identifikovať **pocity** ako hlad, únavu, bolesť atď.

- C. *La **sensibilidad** a la temperatura varía mucho de una zona del cuerpo a otra* (PEÑA T. & CAÑOTO, 2018: 1596).
Citlivosť na teplotu sa líši v závislosti od časti tela.

Pre termíny vnímanie a vnem španielčina tiež používa rovnaké slovo *percepción*, čo môžeme vidieť v príkladoch D a E.

- D. *La **percepción** no es un proceso simple, pues es propiamente el resultado de otros procesos complejos, muchos de los cuales escapan a nuestra conciencia* (ALVARADO RÍOS ET AL., 2012: 132).

Vnímanie nie je jednoduchý proces, ale výsledok ďalších komplexných procesov, z ktorých si mnohé neuvedomujeme.

- E. *En algunos contextos se denomina a este conjunto de **percepciones**, como lo señala Puente (1998), **percepciones hápticas*** (PEÑA T. & CAÑOTO, 2018: 1963).

V niektorých kontextoch sa táto skupina **vnemov**, ako tvrdí Puente (1998), označuje ako haptické **vnemy**.

3.2 Predstavivosť (imaginación)

Pozrime sa pre zmenu na 3. riadok tabuľky (1. stĺpec), kde nájdeme pojem *predstavivosť*:

	Psychická funkcia	Psychický proces	Psychický obsah
3.	CZ: schopnosť predstavovania (predstavivosť) SK: — (predstavivosť) ES: — (imaginación)	CZ: představování SK: <i>predstavovanie</i> (si)■ ES: —	CZ: představa SK: predstava ES: imagen, idea

V slovenčine, ako aj v španielčine existuje termín *predstavivosť* (imaginación) odkazujúci na p. funkciu. V slovenčine nájdeme tiež pojem *predstavovanie si* (imaginación), ktorý však v slovenskej literatúre nie je frekventovaný, hoci figuruje v psychologickom glosári na internete⁹. Namiesto neho sa často zvykne používať podobne ako v španielčine termín *predstavivosť* (ktorý podľa správnosti vyjadruje p. funkciu, ako naznačuje koncovka *-osť*). V španielčine sa pojem *imaginación* (predstavivosť) používa aj ako ekvivalent slova predstavovanie, čo vidíme na príklade:

- A. *En concordancia con esta definición, los procesos mentales „son todos los sistemas mediante los cuales el ingreso sensorial es transformado, reducido, elaborado, almacenado, recobrado y utilizado como sensación, percepción, **imaginación**, recuerdo, solución de problemas y pensamiento entre otros“* (PEÑA T. & CAÑOTO, 2018: 164 – 165).

V súlade s touto definíciou sú mentálne procesy „všetky systémy prostredníctvom ktorých je zmyslová informácia transformovaná, redukovaná, spracovaná, uložená, znovunadobudnutá a použitá ako pociťovanie, vnímanie, **predstavovanie**, spomínanie, riešenie problémov či myslenie, okrem iného“.

Hoci by sme v tomto príklade mali pre termín *imaginación* podľa Ondřeja Bezdíčka použiť slovenský ekvivalent *predstavovanie* (lebo z kontextu vyplýva, že hovoríme o p. procese), je vysoko

⁹ Dostupné tu: http://www.psychologia.sk/portal/?pojmem=Predstavovanie_si

pravdepodobné, že slovenskí autori by si vybrali termín *predstavivosť* (pomenúvajúci p. funkciu), čo potvrdzuje aj nasledujúci príklad zo slovenskej učebnice všeobecnej psychológie:

Medzi základné poznávacie procesy patria pociťovanie, vnímanie, predstavivosť... (VAŠAŠOVÁ & SALBOT, 2010: 39).

V príklade B zasa slovu *imaginación* zodpovedá ekvivalent *predstavivosť*, keďže tu hovoríme o predstavivosti ako ľudskej schopnosti (p. funkcii):

B. *imaginación espacial (GLOSBE)*
priestorová **predstavivosť**

Čo sa týka termínu *predstava*, vyčleňujú ho slovenčina aj španielčina. Jeho ekvivalentmi sú v španielskom kontexte slová *imagen* a niekedy aj *idea* v závislosti od kontextu.

C. ... *imagínese una limonada muy ácida... Lo que ha sucedido es que Ud., por su experiencia pasada, ha asociado... la imagen o recuerdo del ácido con limón en su boca y esto provoca una respuesta condicional de salivación* (PEÑA T. & CAÑOTO, 2018: 2976 – 2987).

... predstavte si veľmi kyslú limonádu... Následkom toho ste si na základe minulej skúsenosti asociovali... **predstavu** či spomienku kyslej chuti s citrónádou vo vašich ústach, čo spôsobuje podmienenú reakciu slinenia.

V iných kontextoch zasa predstave zodpovedá slovo *idea*:

D. *Para que nos hagamos una idea, imaginemos a una familia compuesta por el padre, la madre y un niño (GLOSBE).*

Aby sme mali **predstavu**, predstavme si rodinu zloženú z otca, matky a dieťaťa.

3.3 Myslenie (pensamiento)

Ako vidíme v tabuľke (2. stĺpec), aj v slovenčine a španielčine používame slovo *myslenie* (pensamiento) označujúce p. proces myslenia, no nemáme termín označujúci schopnosť myslieť, preto sa termín myslenie použije aj vtedy, keď odkazujeme na p. funkciu.

	Psychická funkcia	Psychický proces	Psychický obsah
4.	CZ: schopnosť myslieť (myslivosť*) SK: — ES: —	CZ: myšlení SK: myslenie ES: pensamiento	CZ: myšlienka SK: myšlienka ES: pensamiento, idea

Z kontextu nasledujúceho príkladu vyplýva, že slovo *pensamiento* (myslenie) označuje p. funkciu/schopnosť, na označenie ktorej nemáme samostatnú lexému v španielčine ani slovenčine:

- A. **El pensamiento** *es la capacidad que tienen las personas de formar ideas y representaciones de la realidad en su mente...* (GÓMEZ-FERIA PRIETO ET AL.).
Myslenie je schopnosť, pomocou ktorej ľudia tvoria myšlienky a mentálne reprezentácie reality...

Naopak, v nasledujúcom príklade *pensamiento* označuje p. proces:

- B. *El pensamiento deductivo parte de afirmaciones basadas en ideas abstractas y universales para aplicarlas a casos particulares* (TORRES, 2017).
Deduktívne **myslenie** vychádza z tvrdení založených na abstraktných a univerzálnych **myšlienkach** s cieľom uplatniť ich na konkrétne prípady.

Termín *pensamiento* však v iných kontextoch odkazuje na myšlienku (p. obsah, výsledok myslenia):

- C. *pensamientos intrusivos* (CABEZAS GUTIÉRREZ, 2016)/**ideas intrusivas** (GLOSBE)
vtieravé **myšlienky**

Ekvivalentom myšlienky však môže byť aj slovo *idea*, čo sme vyznačili aj v predchádzajúcich príkladoch B a C.

3.4 Reč (lenguaje)

V nasledujúcom príklade je logické, že sme k p. procesu a p. obsahu priradili rozdielne ekvivalenty v oboch jazykoch, lebo ide o slová s rozdielnymi slovotvornými základmi a navyše dané lexémy patria do jadra slovnej zásoby (čítanie, písanie, slovo, veta...). Z tejto časti tabuľky sa budeme venovať iba pojmom *reč* a *lenguaje* (2. stĺpec), ktoré sú pre nás relevantné vzhľadom na tému článku.

V španielčine *lenguaje* označuje p. proces reči:

	Psychická funkcia	Psychický proces	Psychický obsah
5.	CZ: schopnosť reči (řečovost*) SK: — ES: —	CZ: mluvení, rozumění, čtení, psaní SK: reč , porozumenie, čítanie, písanie ES: lenguaje , comprensión, lectura, escritura	CZ: slovo, věta SK: slovo, veta ES: palabra, oración

- A. ... *el pensamiento y el lenguaje. Se presentan en un mismo capítulo, ya que..., son procesos psicológicos íntimamente relacionados...* (PEÑA T. & CAÑOTO, 2018: 3892 – 3902).
 ... *myslenie a reč. Uvádzajú sa v rovnakej kapitole, keďže... ide o úzko prepojené procesy.*

Podľa slovníka RAE aj *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* však slová *lenguaje* a *reč* odkazujú aj na schopnosť reči, čoho dôkazom je nasledujúci príklad (RAE, 2014, KSSJ, 2003).

- B. El **lenguaje** es la capacidad propia del ser humano para comunicarse mediante signos *lingüísticos*... (**LENGUAJE**).
Reč je ľudská schopnosť komunikovať pomocou jazykových znakov...

V slovenčine ani španielčine nemáme špecifický termín, ktorý by označoval reč ako schopnosť.

Aj čeština používa pojem reč ako psychický proces, no autor našej východiskovej štúdie Ondřej Bezdíček namiesto neho navrhuje použiť lexému mluvení, ktorej slovenským ekvivalentom by mohlo byť *rozprávanie/hovorenie* a španielskym *habla* (reč, ako konkrétna realizácia prvkov jazykového systému), čím by sa rozlíšila reč ako ľudská schopnosť komunikovať a reč ako aktuálne prebiehajúci p. proces. Slovenská ani španielska literatúra však takéto rozlíšenie neuvádza, a tak je pojem reč tiež homonymný: hoci najčastejšie označuje proces (reči), môže odkazovať aj na schopnosť (reči).

3.5 Správanie (comportamiento) vs. konanie (conducta)

V nasledujúcej časti sa zameriame na pojmy *správanie* a *konanie* (2. stĺpec), ktoré sa často zamieňajú nielen v bežnom živote, ale aj v psychologickkej či psychiatrickej praxi. Hoci sa bežne používajú ako synonymá, nejde o absolútne synonymá.

	Psychická funkcia	Psychický proces	Psychický obsah
6.	CZ: schopnosť motivácie a volných aktív (motivovanosť/volnosť*) SK: — (<i>motivovanosť/volnosť</i>) ¹⁰ ES: — (<i>motivación/libertad</i>) [■]	CZ: chování/činění SK: správanie/ konanie ES: comportamiento/ conducta	CZ: motív SK: motív ES: motivo

Správaním označujeme interakciu živých bytostí s okolitým svetom prostredníctvom ich pohybovej (vonkajšej) alebo psychickej (vnútornej) aktivity. Vieme ho pozorovať alebo merať pomocou prístrojov. Súvisí s činnosťou zmyslových orgánov, pozornosťou či emóciami.

¹⁰ Slová *motivovanosť/volnosť* (*motivación/libertad*) v slovenčine aj španielčine existujú (v slovenčine máme napr. kolokáciu *motivovanosť termínu*). Dané lexémy sa však nepoužívajú na vyjadrenie p. funkcie v kontexte, ako navrhuje autor. Navyše je otázne, či je španielske slovo *motivación* vhodným ekvivalentom slova *motivovanosť*, keďže *motivación* prekladáme ako *motivácia*, čo je známy termín aj v slovenčine, kde neoznačuje p. funkciu, ale súbor p. procesov spojených s konaním (DANIEL ET AL., 2003: 116).

Medzi prejavy správania zaraďujeme napríklad činnosť svalov a žliaz, výraz tváre, vegetatívne zmeny (napr. dýchanie) či endokrinologické zmeny (napr. vylučovanie kortizolu) (DANIEL ET AL., 2003: 14).

Ako uvádza Jozef Daniel et al., „kvôli terminologickému upresneniu treba uviesť, že konanie je vedomá činnosť, na ktorej sa zúčastňujú v človeku najrozvinutejšie psychické funkcie. Predpokladom cieľavedomého konania je motivácia“ (DANIEL ET AL., 2003: 15). Navyše, konanie je jednou z modalít správania, (ďalšie modalities sú reč a výrazy), čo znamená, že správanie je vyššou kategóriou zastrešujúcou všetky tieto pojmy (VAŠAŠOVÁ & SALBOT, 2010: 23).

Španielskym ekvivalentom pojmu správanie je termín *comportamiento* a pojmu konanie termín *conducta*. Aj v španielčine sa *comportamiento* (správanie) chápe ako vyššia kategória: „el comportamiento se puede entender como una supra-categoría que **engloba diferentes grupos de conductas**“ (¿CUÁL ES LA DIFERENCIA, 2022), čo sa zhoduje so slovenskou definíciou správania. **Definície pojmu *conducta* sa rovnako zhodujú so slovenskou definíciou konania: „... la conducta es una respuesta a una motivación... Se considera que la conducta es siempre consciente...“ (¿CUÁL ES LA DIFERENCIA, 2022).**

Rovnako sa aj v tomto prípade oba termíny v bežnej komunikácii používajú ako synonymá, čo je zjavné z nasledujúcich príkladov: *¡Tu conducta no ha sido la adecuada!* o *¡has tenido un comportamiento inapropiado!* (¿CUÁL ES LA DIFERENCIA, 2022) – v oboch prípadoch by sme povedali *Tvoje správanie bolo nevhodné!*. Ako sme už naznačili, zamieňanie týchto termínov sa deje aj v odbornej praxi. V španielčine sa bežne používajú pojmy *comportamiento* a *conducta*, v slovenčine je frekventovanejší termín *správanie* (*comportamiento*). Napríklad je bežne zaužívané, že termíny, ktoré obsahujú slovo *conducta*, sa nie vždy do slovenčiny prekladajú ako *konanie*.

Napríklad v španielčine sa používajú termíny *patrón de comportamiento* aj *patrón de conducta*. Prvý z nich by mal mať po správnom ekvivalent *vzorec správania* a druhý *vzorec konania*. V slovenčine však nie je veľmi rozšírený termín *vzorec konania*, a tak obom týmto termínom zodpovedá ekvivalent *vzorec správania*.

V iných prípadoch sme svedkami podobnej situácie. Napríklad, termín *conducta social* má v slovenčine ekvivalent *sociálne správanie*. V prípade termínov *comportamiento prosocial* (prosociálne sprá-

vane) a *conducta prosocial* (prosociálne konanie) sme v slovenčine našli oba ekvivalenty, no oveľa frekventovanejší bol termín *prosocialne správanie*. Podobná situácia je aj pri pojmoch *comportamiento suicida* (samovražedné/suicidálne správanie) a *conducta suicida* (samovražedné/suicidálne konanie), kde je frekventovanejší prvý z termínov obsahujúci komponent *správanie*. Pri termínoch *comportamiento innato* a *conducta innata* sme zasa v slovenčine našli len termín *vrodené správanie* a pri dvojici *comportamiento no verbal/conducta no verbal* sme sa stretli len s ekvivalentom *neverbálne správanie* (GLOSBE).

Zamieňanie týchto termínov nemožno považovať za zásadnú chybu, keďže konanie (*conducta*) je špecifický spôsob správania (*comportamiento*). Treba však pamätať na to, že ich význam nie je úplne totožný.

3.6 Emócia (emoción)

Čo sa týka terminológie z posledného riadku tabuľky, v analyzovanej literatúre (slovenskej aj španielskej) sme našli len termín *emócia* (*emoción*). Tento termín sa používa tak, ako ho poznáme, vo význame *emócia*, napr. *emociones positivas, emociones negativas...* (čiže na pomenovanie p. obsahu, 3. stĺpec).

	Psychická funkcia	Psychický proces	Psychický obsah
7.	CZ: schopnost citění (citivost/emocionálnosť*) SK: — (<i>citovosť/emocionálnosť/emocionalita</i> ¹¹) ES: — (<i>sentimentalidad/emocionalidad</i>) [■]	CZ: citění SK: <i>cítenie</i> [■] ES: <i>sentimiento</i> [■]	CZ: emoce (cit) SK: emócia (cit) ES: emoción (sentimiento)

¹¹ Slovami z prvého stĺpca tabuľky ako *citovosť/emocionálnosť/emocionalita* (*sentimentalidad/emocionalidad*) síce slovenský a španielsky jazyk disponujú, no opäť ich nevyužívajú na vyjadrenie p. funkcie spojenjej s emóciami (schopnosti cítenia). Lexéma *emocionalita* sa vyskytla len v nasledujúcom diele: KUBÁNI, Viliam (2010): *Všeobecná psychológia*. V nami zvolenej španielskej literatúre sme sa s podobným javom nestretli.

Slovo *emócia* odkazuje aj na p. proces, keďže v slovenčine ani španielčine nemáme termín vyčlenený na pomenovanie p. procesu cítenia alebo procesu spojeného s emóciami. Termín *cítenie* (*sentimiento*, 2. stĺpec) síce v oboch jazykoch nájdeme, ale opäť sa na vyjadrenie p. procesu nepoužíva. Dokazujú to aj nasledujúce príklady zo slovenských textov, kde sa na vyjadrenie p. procesu používa termín *emócia* v pluráli:

- A. *U M. Nakonečného (1998) nájdeme delenie psychických procesov na dve skupiny, a to na jednoduché, kde zaraďujeme vnímanie, predstavy, fantáziu, myslenie a tiež emócie a motiváciu (VAŠAŠOVÁ & SALBOT, 2010: 39).*

V španielčine sa slovo *emoción* rovnako používa na vyjadrenie p. procesu, na rozdiel od slovenčiny často v singulári:

- B. *Así, no es posible una definición única de aprendizaje, memoria, emoción, percepción, motivación, etc. (PEÑA T. & CAÑOTO, 2018: 955 – 969).*

Takže nie je možné nájsť jedinú definíciu učenia, pamäti, **emócií**, vnímania, motivácie atď.

Z dôvodu terminologického upresnenia sme sa do tabuľky rozhodli zahrnúť aj pojem *cit* (*sentimiento*). Zatiaľ čo *emócie* (tzv. nižšie *city*) sa spájajú s uspokojovaním primárnych/organických potrieb (jedenie, pitie, spánok), *city* (tzv. vyššie *city*) sú späté s uspokojovaním vyšších potrieb človeka (napr. s myslením alebo medziľudskými vzťahmi). Pojmy *emócia* a *cit* sa však často používajú paralelne bez tohto rozlíšenia (DANIEL ET AL., 2003: 198), a to v oboch jazykoch.

S termínom *sentimiento* (*cit*) sa môže mýliť výraz *sensación* (pocit) spomínaný vyššie (1. riadok Tabuľky č. 2). Aj v slovenčine je v bežnej reči výrazu *cit* blízky výraz *pocit* (napr. hovoríme o pocite menejcennosti, uspokojenia atď.). V psychológii však tieto pojmy rozlišujeme: *Cit* je kvalitou prežívania, ale *pocit* je výsledkom procesu pocitovania, ktorým cez zmyslové orgány poznávame skutočnosť napr. *pocit tepla, pocit farby* (VAŠAŠOVÁ & SALBOT, 2010: 75). V španielčine toto rozlíšenie vidieť aj lexikálne, na mnohých ustálených výrazoch:

- C. *sentimiento de inferioridad* – pocit menejcennosti
sentimiento de seguridad – pocit bezpečia
sentimiento de culpa – pocit viny
sentimiento de responsabilidad – pocit zodpovednosti (GLOSBE, LINGEA)
- D. *sensación de calor* – pocit tepla
sensación de frío – pocit chladu
sensación de color – pocit farby
sensación de presión – pocit tlaku
sensación de dolor – pocit bolesti (GLOSBE, LINGEA)

Zatiaľ čo slovenčina vo všetkých výrazoch (C aj D) používa slovo *pocit*, španielčina rozlišuje pojmy *sentimiento* a *sensación*. V príkladoch C používa slovo *sentimiento* (s významom cit), lebo hovoríme o kvalite prežívania človeka, zatiaľ čo v príkladoch D sa uplatňuje lexéma *sensación*, lebo ide o výsledok poznávania sveta cez zmyslové orgány. Španielčina teda tento rozdiel vo význame reflektuje použitím rozdielnych lexém.

ZÁVER

V tomto príspevku sme porovnali slovenskú a španielsku všeobecnopsychologickú terminológiu na základe teoretických východísk z úvodu, ktoré sa zaoberajú českou terminológiou. Upozornili sme na problematické termíny a popísali zhody a rozdiely medzi jednotlivými jazykmi.

Zistili sme, že všetky jazyky (čeština, slovenčina, španielčina) sa zhodujú na tom, že väčšinou nepoužívajú samostatný termín pre p. funkciu a vyjadrujú ju rovnakým termínom ako p. proces. Výnimku v slovenčine aj španielčine predstavovali len dva prípady zo siedmich skúmaných riadkov tabuľky: termín *citlivosť*, ktorý vyjadruje p. funkciu pre *pociťovanie* a termín *predstavivosť*, ktorý primárne odkazuje na p. funkciu, hoci sa používa aj na označenie p. procesu.

Rozdiely zasa pozorujeme pri termínoch, ktoré vyjadrujú p. proces a p. obsah: Zatiaľ čo slovenčina v uvedených príkladoch jedno-

značne slovne rozlišuje medzi p. procesom a p. obsahom, napr. *pociťovanie, vnímanie, myslenie* (p. proces) a *pocit, vnem, myšlienka* (p. obsah), španielčina často používa na vyjadrenie p. procesu a p. obsahu rovnaké slovo (čím má vyššie zastúpenie homonymie): *pociťovanie/pocit vs. sensación/sensación, vnímanie/vnem vs. percepción/percepción, myslenie/myšlienka vs. pensamiento/pensamiento*. Slovenská terminológia je v tomto aspekte diferencovanejšia a podobnejšia českej terminológii z úvodu, čo je vzhľadom na jej príbuznosť s češtinou logické.

Španielčina nám pre zmenu ponúka väčšiu variabilitu pri termínoch *predstava* a *myšlienka*, keďže predstavu môžeme vyjadriť slovami *imagen* aj *idea*. Rovnako aj pojem *myšlienka* vieme vyjadriť lexémami *pensamiento* a *idea*. Navyše lexikálne rozlišuje medzi výrazom *pocit* ako kvalitou prežívania (*sentimiento*) a výrazom *pocit* ako výsledkom procesu pociťovania (*sensación*).

Veríme, že naše zistenia prispievajú k objasneniu niektorých potenciálne problematických termínov a môžu slúžiť ako pomôcka nielen pri jazykovednom porovnávaní, ale aj pri preklade.

BIBLIOGRAFIA

- ¿Cuál es la diferencia entre conducta y comportamiento? (2022): UNIR, Universidad Internacional de la Rioja.
- ALVARADO RÍOS, Teresa et al. (2012): *Introducción a la Psicología*. Naucalpan, Universidad Nacional Autónoma de México.
- BEZDÍČEK, Ondřej (2018): Za rigorózní terminologizaci českého obecněpsychologického pojmosloví. In: *Československá psychologie*, roč. LXII, č. 5. Praha, *Psychologický ústav Akademie věd ČR*.
- BOROŠ, Július (2002): *Úvod do psychológie*. Trenčín, IRIS.
- CABEZAS GUTIÉRREZ, Esther (2016): *Pensamientos intrusivos: por qué aparecen y cómo gestionarlos*. Psicología y Mente.
<https://psicologiaymente.com/psicologia/pensamientos-intrusivos>
- COLLIN, Catherine et al. (2021): *El libro de la psicología*. Londýn, Dorling Kindersley Limited.
- DANIEL, Jozef et al. (2003): *Prehľad všeobecnej psychológie*. Nitra, Enigma.

Diccionario médico: Clínica Universidad de Navarra.

Glosbe.com: <https://glosbe.com/es/en>

GÓMEZ-FERIA PRIETO, Ildfonso et al.: *Glosario de términos psicopatológicos e históricos psiquiátricos*. Psiquiatria.com.

<https://psiquiatria.com/glosario/pensamiento>

https://drive.google.com/file/d/1J4zC4V11vTU4o_w57_QmJxjjLGzG7gyG/view

<https://www.cun.es/diccionario-medico/terminos/perceptibilidad>

Krátky slovník slovenského jazyka 4 (2003): Slovníkový portál Jazykovedného Ústavu Ľ. Štúra SAV. <https://slovník.juls.savba.sk/>

KUBÁNI, Viliam (2010): *Všeobecná psychológia*. Prešov, Prešovská univerzita v Prešove.

Lenguaje: Psicología y Mente. <https://psicologiaymente.com/tags/lenguaje>

Lingea: <https://slovníky.lingea.sk/spanielsko-slovensky>

PEÑA T., Gustavo & CAÑOTO, Yolanda R. (2018): *Introducción a la Psicología General* [Kindle verzia]. Caracas, AB Ediciones. *Psychologia.sk*:

http://www.psychologia.sk/portal/?pojem=Predstavovanie_si

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA [RAE] (2014): *Diccionario de la lengua española*, 23.^a ed., [versión 23.4 en línea]. <https://dle.rae.es>

TORRES, Arturo (2017): *Los 9 tipos de pensamiento y sus características*. Psicología y Mente.

<https://psicologiaymente.com/inteligencia/tipos-pensamiento>

VAŠAŠOVÁ, Zlata & SALBOT, Vladimír (2010): *Kapitoly zo všeobecnej psychológie*. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Katarína Beňová

Katedra romanistiky

Univerzita Komenského v Bratislave

Filozofická fakulta

Gondova 2, 811 02 Bratislava, Slovenská republika

benova107@uniba.sk